

Меняйло В. І. Державна підтримка наукової сфери як основи національної інноваційної системи /В. І. Меняйло // Держава та регіони, сер. Державне управління. - 2011. - № 3.- С.42-46.

УДК 351.82: 330.341.1

**Державна підтримка наукової сфери як основи
національної інноваційної системи**

Меняйло В. І.

кандидат фізико-математичних наук, доцент, начальник науково-дослідної частини Запорізького національного університету

Анотація

У даній статті проведено аналіз сучасного стану державного регулювання наукової сфери як головної ланки національної інноваційної системи та визначено першочергові завдання держави щодо підтримки наукової, науково-технічної діяльності як основи інноваційного розвитку країни та джерела її економічного зростання.

Ключові слова: наука, держава, національна інноваційна система, наукова, науково-технічна діяльність.

Meniailo V. Government support of science as a basis national innovation system

Annotation

This article analyzes the current state of government regulation of science as the main link of the national innovation system and set priorities for state support of scientific, technical innovation as the basis of development and sources of economic growth.

Key words: science, state, national innovative system, scientific, scientific-technical activity.

Меняйло В. И. Государственная поддержка научной сферы как основы национальной инновационной системы

Аннотация

В данной статье проведен анализ современного состояния

государственного регулирования научной сферы как главного звена национальной инновационной системы и определены первоочередные задачи государства по поддержке научной, научно-технической деятельности как основы инновационного развития страны и источника ее экономического роста.

Ключевые слова: наука, государство, национальная инновационная система, научная, научно-техническая деятельность.

I. Вступ Підсумовуючи здобутки ХХ століття, американські вчені дійшли висновку, що найважливішим науковим досягненням ХХ століття, яке найбільше вплинуло на розвиток суспільства, є не політ у космос, не ядерна енергетика, не телебачення та Інтернет, не відкриття в генетиці, а створення національної інноваційної системи (НІС) [16].

Більшість розвинутих країн світу, зокрема Швеція, Ірландія, Фінляндія, Велика Британія, Японія, США вже розробили відповідні стратегії та сформуливали або формують національні інноваційні системи. Стратегії інноваційного розвитку сформовано і в країнах колишнього соціалістичного табору — Чехії, Словаччині, Угорщині, а також у країнах СНД — Росії, Білорусі, Казахстані [16].

II. Постановка завдання Питання державної підтримки наукової, науково-технічної діяльності як основи інноваційного розвитку досліджувались в роботах російських та вітчизняних учених: Ю. Бажала, О. Амоши, І. Лукінова, Н. Іванової, В. Геєця, А. Чухно, М. Пашути, Л. Федулової, В. Базилевича, Г. Груби, А. Монаєнко, І. Кириченко, О. Ядранської, проте останнім часом державою були здійснені певні організаційні та правові зміни, які потребують подальшого розгляду.

Мета роботи – дослідити сучасний стан державного регулювання наукової сфери, уточнити структуру НІС та місце науки в ній, визначити подальші напрямки державної політики щодо підтримки наукової, науково-технічної діяльності як основи ефективного інноваційного розвитку.

III. Результати

Світовий досвід переконує, що основним ініціатором створення та

розбудови національної інноваційної системи є держава, яка покликана забезпечити перехід від спонтанного розвитку інноваційних процесів до їх стратегічного планування на основі визначення та наукового обґрунтування перспективних структурних зрушень, концентрації фінансових та інтелектуальних ресурсів на реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки [1].

На сьогоднішній день практично сформована вся необхідна нормативно-правова база для забезпечення розвитку інноваційної та наукової, науково-технічної діяльності в державі. Це, зокрема:

- Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 № 1977-ХІІ;
- Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 № 51/95-ВР;
- Концепція науково-технологічного і інноваційного розвитку України, затверджена Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 року N 916-ХІV;
- Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-ХІV;
- Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 р. N 2623-ІІІ;
- Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-ІV;
- Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 № 433-ІV;
- Стратегія економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015 роки, затверджена Указом Президента України від 28 квітня 2004 року N 493/2004;
- Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V;
- Закон України «Про науковий парк «Київська політехніка» від 22.12.2006 № 523-V;

– Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 № 1563-VI.

Але, на жаль, ефективність дії цих законів залишається вкрай низькою і не сприяє підвищенню інноваційної активності в Україні.

За даними офіційної статистики, зменшується кількість інноваційно активних підприємств, і тих, що займалися інноваціями, і тих, що впроваджували інновації [2].

Поширилася практика призупинення дії статей законів у частині фінансування та стимулювання науково-технологічної та інноваційної діяльності [15], про що йшла мова під час проведення парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації», які відбулись 20 червня 2007 року [5]. Саме цю дату можна вважати датою створення державної інноваційної системи і закріплення її існування на законодавчому рівні, оскільки на виконання Рекомендацій слухань, схвалених Постановою Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. № 1244-V [13], Кабінетом Міністрів України було розроблено Концепцію розвитку національної інноваційної системи (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р [14]).

Запропонована урядом Концепція дає визначення національної інноваційної системи (це «сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу») та виділяє наступні підсистеми НІС:

- **державного регулювання**, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем НІС;
- **освіти**, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних

закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

- **генерації знань**, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;
- **інноваційної інфраструктури**, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;
- **виробництва**, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

У роботі [4] нами було запропоновано власну структуру НІС, в якій науці як виробнику інновацій, відведено центральне місце.

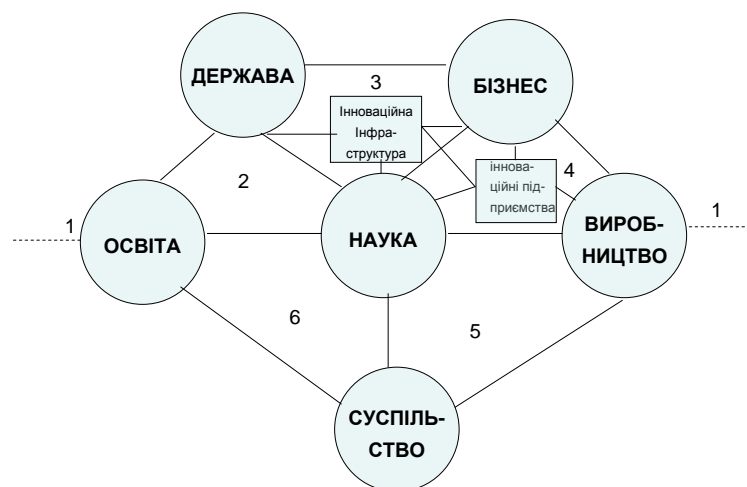

Рис. 2. Структура національної інноваційної системи (де - основні

учасники НІС, - учасники) [4]

Характеристика взаємозв'язків між основними учасниками НІС наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Основні підсистеми НІС та характеристика взаємозв'язків між елементами підсистем

№	Структура підсистеми	Характеристика взаємозв'язків між елементами підсистеми
1	освіта-наука-виробництво	освіта здійснює цілеспрямовану підготовку кадрів високої кваліфікації як для наукової сфери, так і для високотехнологічних галузей економіки, включаючи менеджерів інноваційної діяльності; наука виступає основним генератором інновацій і технологій, які, або безпосередньо впроваджуються у виробництво, або доводяться до промислового випуску за допомогою науково-виробничих комплексів - інноваційних підприємств (технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори тощо); виробництво , з одного боку, випускає інноваційну продукцію, тобто є споживачем інноваційних технологій, запропонованих наукою, а з іншого, в умовах ринкової економіки, виступає замовником на розробку найбільш перспективних наукових напрямків
2	наука - освіта- держава	наука забезпечує високий рівень освіти, формує її передовий зміст на основі сучасних досягнень; освіта здійснює підготовку талановитої молоді, з якої виростуть молоді вчені; держава формує замовлення на підготовку фахівців відповідно до потреб ринку праці, визначає і підтримує пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки, здійснює організаційні, нормотворчі, фінансові функції щодо розвитку освіти і науки
3	держава-наука-бізнес	держава забезпечує державно-приватне партнерство у сфері науки та інновацій з метою стимулювання бізнесу щодо вкладання інвестицій в генерування і дифузю нововведень шляхом створення і підтримки відповідної інноваційної інфраструктури
4	наука-бізнес-виробництво	бізнес вирішує два завдання: по-перше, забезпечує зайнятість активної частини працівників наукової сфери, по-друге, сприяє швидкому та ефективному впровадженню накопичених наукових знань у виробництво товарів і послуг
5	наука-виробництво- суспільство	суспільство виступає кінцевим споживачем інноваційного продукту (послуг), створеного виробництвом на основі останніх наукових досягнень. З іншого боку, рівень розвитку суспільства визначає і культуру виробництва , і найважливіші напрями наукової діяльності

б	освіта-наука-суспільство	освіта і наука покликані сформувати сучасну інноваційну культуру та відповідний інноваційний спосіб мислення суспільства , його здатність до самоорганізації в сучасному глобальному середовищі
---	--------------------------	---

Як видно з таблиці 1, наука виступає ключовим елементом всіх основних підсистем НІС і тому, на нашу думку, повинна як найбільше розраховувати на державну підтримку.

Протягом 2010-2011 років в цьому напрямку було зроблено наступні кроки:

- прийнято нову редакцію закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 09.09.2010 № 2519-VI [12], яким визначено пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2020 року та розроблено порядок їх формування та реалізації, а також запроваджено моніторинг з боку Кабінету Міністрів України щодо ефективності реалізації цих напрямів. Але разом з тим вилучено норму щодо фіксованого обсягу фінансування державних цільових програм за пріоритетними напрямками науки і техніки у розмірі не менше 30% загального обсягу фінансування видатків на науку з Державного бюджету України. Необхідно зазначити, що видатки, які спрямовувалися Міністерству освіти і науки України на реалізацію цих програм, були майже у сто разів менше, ніж встановлено законом [15]. Проте, відсутність гарантованого фінансування чи навряд сприятиме ефективній реалізації пріоритетних напрямів науки і техніки у майбутньому;
- Указом Президента України від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 [11] проведено оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), в результаті якої головним ЦОВВ, який формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері науки та інновацій виступає Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. Воно визначає перспективи і пріоритетні напрями розвитку науки та інновацій; забезпечує розвиток наукового, інноваційного потенціалу України;

- координує діяльність інших органів виконавчої влади щодо розроблення державних цільових наукових та науково-технічних програм і контролює їх виконання; забезпечує розвиток НІС;
- Указами Президента України від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 та від 06 квітня 2011 р. № 370/2011 [7] створено Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України як ЦОВВ з питань реалізації державної політики у вищевказаних сферах, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки, молоді та спорту України. В результаті проведеної оптимізації налагоджено системне і послідовне регулювання діяльності ЦОВВ щодо формування і реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, усунуто дублювання функцій та неузгодженість дій органів виконавчої влади на загальнодержавному рівні;
 - Комітетом з економічних реформ при Президентові України розроблено Програму економічних реформ на 2010-2014 роки від 02 червня 2010 року «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»[3], якою визначено першочергові завдання у сфері розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності, а саме: підвищення конкурентоспроможності сектору наукових досліджень і розробок, забезпечення інтеграції вітчизняного сектору наукових досліджень у Європейський дослідницький простір, підвищення ефективності бюджетного фінансування наукової сфери, спрямування вітчизняного науково-технічного потенціалу на забезпечення реальних потреб інноваційного розвитку економіки України й організацію виробництва високотехнологічних товарів і послуг, здійснення першочергових заходів з підвищення ефективності НІС;
 - розроблено проект нової редакції закону України «Про вищу освіту»[9], який визначає завдання вищих навчальних закладів у сфері наукової,

науково-технічної, інноваційної діяльності, а також передбачає скасування процедур тендерних закупівель та розширення фінансово-економічної та інституційної свободи вищих навчальних закладів, у тому числі, і у напрямку проведення наукових досліджень та створення інноваційних підприємств.

Але, не зважаючи на проведені заходи, наука сьогодні продовжує виконувати, власне, соціокультурну функцію, підтримуючи високий рівень вищої освіти та відповідно, забезпечуючи високий інтелектуальний потенціал нації. Для того, щоб вона почала здійснювати свої економічні функції і помітним чином впливати на рівень соціально-економічного розвитку країни, необхідно забезпечити неухильне дотримання органами державної влади чинного законодавства у сфері наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, в першу чергу, забезпечити належне фінансування наукової сфери, принаймні на рівні 1,7% ВВП, як це передбачено ст. 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [10]. Крім того, необхідно відновити скасовані ще у 2005 році преференції для суб'єктів інноваційної діяльності у законах України «Про інноваційну діяльність» та «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», а також статтю щодо фінансування державних цільових програм за пріоритетними напрямками науки і техніки у розмірі не менше 30% загального обсягу фінансування видатків на науку з Державного бюджету України в законі України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки».

Другою важливою проблемою ефективного інноваційного розвитку на сучасному етапі залишається роз'єднаність таких основних елементів НІС, як наука, держава і бізнес. Тому, законодавцю слід прискорити розробку законопроекту про внесення змін до Закону України «Про основні засади взаємодії держави з приватними партнерами» щодо державно-приватного партнерства у науковій та інноваційній сфері», як це передбачено планом-графіком виконання Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»

[6].

Ефективною в цьому напрямку повинна стати і діяльність новоствореної Ради вітчизняних та іноземних інвесторів при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту, перше засідання якої відбулось 26 травня 2011 р. [17].

Невирішеним залишається і питання створення венчурних інноваційних фондів, які мають забезпечити вкладання інвестицій у виробництво наукоємної продукції. На жаль, розроблений ще у 2007 році законопроект «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері» [8] до цього часу не прийнятий.

IV. Висновки.

Внаслідок непослідовності та низької ефективності державної інноваційної та науково-технічної політики спостерігається тенденція щодо подальшого відставання України від економічно розвинутих країн світу. Вирішенням цієї проблеми повинна стати розбудова ефективної національної інноваційної системи, Концепцію якої схвалено Кабінетом Міністрів України у червні 2009 року.

Проведений аналіз правових та організаційних аспектів сучасного стану державного регулювання науки як основної підсистеми НІС показав, що в Україні в основному створено необхідну нормативно-правову базу щодо регулювання наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, проведено оптимізацію ЦОВВ у вищезазначеній сфері, розроблено Програму економічних реформ на 2010-2014 роки, створено Раду вітчизняних та іноземних інвесторів при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту. Разом з тим, залишається ще низка проблем, які потребують вирішення, в першу чергу, забезпечення законодавчо встановленого рівня фінансування наукової сфери та розробка дієвих механізмів запровадження державно-приватного партнерства в науковій, науково-технічній діяльності з метою розбудови потужної інноваційної системи, здатної забезпечити високий рівень розвитку суспільства та гідне місце країни в міжнародному економічному середовищі.

Література

1. Базилевич В., Ільїн В. Інтелектуальна власність [Електронний ресурс]

- /В. Базилевич - Режим доступу:
stanovlennya_institutu_intelektualnoyi_vlasnosti_ukrayini.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]- Режим доступу: [http:// ukrstat.gov.ua](http://ukrstat.gov.ua).
 3. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010-2014 роки /Комітет з економічних реформ при Президентові України [Електронний ресурс]- Режим доступу: www.president.gov.ua.
 4. Меньяло В. І. Місце і роль науки в національній інноваційній системі //Матеріали Х Міжнародної ювілейної інтернет-конференції «Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми», Тернопіль, 10 червня 2011 р. /Тернопільський національний економічний університет [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.iconf.org.ua//index.php?option=com_content&task=section&id=18&Itemid=64.
 5. Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації: Матеріали парламентських слухань V скликання від 20 червня 2007 року/ Верховна Рада України [Електронний ресурс]- Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/sk15/par_sl/sl2006071.htm.
 6. План-графік виконання Програми економічних реформ на 2010-2014 роки/ Президент України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/content/pnans_grafics_reforms.html.
 7. Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 06 квітня 2011 р. № 370/2011/Законодавство України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 8. Про венчурну діяльність в інноваційній сфері: Проект Закону України від 30.11. 2007 р. № 1082 /Верховна рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30849.
 9. Про вищу освіту: проект нової редакції закону України /Міністерство

- освіти і науки, молоді та спорту [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/gr/obg/2011/proekt_zakonu_09_03_2011.doc.
10. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 № 1977-ХІІ // Відомості Верховної Ради України.-1992.-№ 12.- С.166.
11. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 /Офіційне Інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>.
12. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 09.09.2010 № 2519-VI /Законодавство України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
13. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації: Постанова Верховної Ради України від 27 червня 2007 року N 1244-V // Відомості Верховної Ради України.-2007.-№ 46.- С. 525.
14. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles>.
15. Самойлик К. Формування національної інноваційної системи України потребує державної уваги //Голос України.- 2007.08.11.- № 1108. 2007.
16. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: Матеріали парламентських слухань VI скликання від 17 червня 2009 року/ Верховна Рада України [Електронний ресурс]- Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl1706109.htm.
17. Табачник Д. Необхідно збільшувати частку приватного фінансування освіти і науки /Міністерство освіти і науки, молоді та спорту [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/newstmp/2011/27_05/.